

בס"ד

בלק

(שמות יח, א) 'וישמע יתרו'

1

(כב, ב) **וירא בלק בן צפור את כל אשר עשה ישראל לאמרי.**

(כב, ג) **ויגר מואב מפני העם מאד כי רב הוא ויקץ מואב מפני בני ישראל.**

2

(כב, ד) **ויאמר מואב אל זקני מדין עתה ילחכו הקהל את כל סביבתינו**

3

פלחן השור את ירק השדה ובלק בן צפור מלך מואב בעת ההוא.

4

(כב, ה) **וישלח מלאכים אל בלעם בן בעור פתורה ...**

5

1. 'וירא בלק' - מה ראה בלק? ומדוע בפרשת יתרו פתוב 'וישמע יתרו'?
2. מה פרוש המילים 'ויגר מואב'?
3. מה הנמשל ל'פלחן השור'?
4. אם בלק היה מלך מואב, מדוע לא נזכר שמו בתחלת הפרשה?
5. מדוע נכתבה נבואתו של רשע?

בלק

1. 'וירא בלק' - מה ראה בלק? ומדוע בפרשת יתרו פתוב 'וישמע יתרו'?

כתב רש"י: "אמר: אלו שני מלכים שהיינו בטוחים עליהם, לא עמדו בפניהם". הסביר השפתי חכמים: "דקשה לרש"י: וכי הוא ראה ונאחרים לא ראו? אלא הוא שם על לבו לפיכך חלה הראיה בו. אי נמי דקשה ליה, 'וישמע' הינה לו לכתב דמסתמא לא הייה במלחמה, אלא 'יירא' הוא לשון הבנה".

הספורנו פרש: "אדם מפרסם למלמד מלחמה, כאמרו (שופטים יא, כה) 'הטוב טוב אתה מבלק בן צפור מלך מואב'. ראה שבקש ישראל לעבור בארץ סיחון, וכשלא נתן לעבור החרימוהו. וראה שנצחו לא בדרך תחבולות מלחמה".

פרוש נוסף מצאנו בדעת הזקנים מבעלי התוספות: בלק ראה מה קרה לסיחון מלך האמורי ועשה קל וחמר בעצמו - סיחון שנצח את מלך מואב, לא היה יכול לעמד בפני בני ישראל - על אחת כמה וכמה שאני לא יכול.

כתב במעם לועז: "ועכשיו כשראה בלק את כל אשר עשה ישראל לאמורי שהרגו את סיחון ואת עוג, אמר בלק: עלינו לאחד עכשיו את כל כחותינו, שכל נכסינו היו שני המלכים האלו שכל מבטחנו היה בהם. פי שני המלכים האלה היו כמו שני אריות ואיש לא העיז לבוא נגדנו בנוכחותם, ובכל זאת עלה בידם של בני ישראל להורגם. על אחת כמה וכמה שיכולים להשמידנו". הוסיף המעם לועז ומסביר ש- 'וירא בלק' "אין הפרוש שראה בעיניו, אלא ראה בחכמתו שכל עניניהם של ישראל וכל מלחמותיהם אינם בדרך הטבע. ולא מפני שהיה להם גבורה וכח יותר משאר אמות היו מנצחים, אלא מפני שהקב"ה היה מסייע בידם, והשגחתו עליהם לקים את השבועה שנשבע לאבותיהם".

כתב האור החיים הקדוש: "עוד נראה בהעיר עוד, למה אמר לשון ראיה ולא לשון שמיעה? והגם שרז"ל אמרו וזה לשונם: יש ראיה שהיא שמיעה כגון, 'וכל העם ראים את הקולת' ... הלא במקום אחר (פרקי דרבי אליעזר פרק מא, ובמכילתא) מצינו שדרשו שהיו רואים הקולות ממש, עוד למה הוצרך להזכיר שם אביו בן צפור ... אכן יתבאר על דרך אומרם ז"ל (זוהר כאן) כי בלק מכשף גדול היה יותר מבלעם, והיה עושה כשפיו בצפור אחד ששמו ידוע, והוא אומר וירא בלק, ובמה ראה בצפור, והוא אומר 'בן צפור', פרוש להיותו בן צפור ראה בכשפיו של צפור, ואמר תבת בן, לצד כי הצפור הוא לו לאב ולקצין, וממנו ידע את כל אשר עשה ישראל לאמורי, ולא הצרך למגידיים ולהודיע דבר קטן וגדול".

בפרשת יתרו כתוב: 'וישמע יתרו' (שמות יח, א), ופרש רש"י: "מה שמועה שמע ובא". שבפרשת יתרו אין ענין של הבנה כבסיס לראיה אלא שמועה ששמע יתרו אחרי המעשים הגדולים שעשה הקב"ה לבני ישראל. ומפרש שמה הספורנו: "הנה השמיעה תאמר על הדבר הבלתי הוה בזמן המספר, כי אמנם על הדבר ההוה אז תפול ראיה, לרחוק ולקרוב; בענין וירא יעקב פי יש שבר במצרים' (בראשית מב, א), 'וירא בלק' (במדבר כב, ב)".

הכלי יקר מפרש בדרך שונה: "והלא נסי מצרים היו גדולים מאלו, ולמה לא התבונן באותן גדולות ונוראות אשר עשה ה' ... ובאור הדבר כך הוא: שמדרך העולם, שהמלכים יש להם ספר דברי הימים, אשר עליו כתובים כל הקורות מימים רבים; אבל ההמון עם אינן יודעין כי אם ההוה, מה שרואין בעיניהם, או מה ששמעו מפי השמועה מן המארכות שבימיהם. לפיכך, בלק שהיה מלך, הנה מימים רבים יפקד אצלו מה שעשה יעקב, ישראל סבא, אל האמורי, כי הוא היה רק איש אחד, ובני ביתו מתי מספר, ואף על פי כן נצח אמה שלמה ... שראה בלק כל אשר עשה ישראל סבא לאמורי בתפלתו, לפי שכל כחו בפיו, על כן השתדל הוא גם כן אחר אחד שגם כן כחו בפיו. ולכך נאמר 'וירא בלק' ולא נאמר 'וישמע בלק' כי כל הקורות ההם הלא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי האדמה, וראה בעיניו הדבר כתוב על ספר, ונכנס מרן בלבבו".

ובגמרא (מסכת בבא בתרא יד:) כתוב "משה כתב ספרו ופרשת בלעם ואיוב". ופרש רש"י במקום: "ופרשת בלעם נבואתו ומשלו אף על פי שאינן צרכי משה ותורתו וסדר מעשיו". נבואתו ומשלו של בלעם אינם קשורים כלל למשה רבינו או ספרו (התורה). ולכן כתוב בלשון 'וירא בלק' ולא 'וישמע בלק' כדי ללמד אותנו שדברים אלו בפרשתנו נכתבו על ידי משה למרות שאין לכך קשר עם משה ותורתו.

2. מה פרוש המילים 'ויגר מואב'?

פרש רש"י: "לשון מואב". וכן פרש רש"י: "לשון יראה (תהלים לט, יא) ופחד (תהלים לד, ה). שלא אסר על מואב אלא מלחמה, אבל מיראים היו אותם ונראים להם כשהם מזינים, לפיכך כתיב 'ויגר מואב מפני העם', שהיו שוללים ובוזזים אותם (דברים ב, ט)".

כתוב במדרש רבה (במדבר כ, ג) "מהו ויגר? כשהיו ישראל נראים לעמונים, נראים עטופים לשלום. ולמואבים, נראים מזינים למלחמה ... והן נאגרין לעריהם, שאין אוגר אלא לשון אספה". ובמדרש תנחומא כתוב: "דבר אחר: ויגר' לשון יראה'. שהיו מתיראין שראו כל הארץ ביד ישראל. שפא סיחון ונטל ארץ מואב, שנאמר: 'והוא נלחם במלך מואב הראשון' (במדבר כא, כו). ועוד נטל את ארץ בני עמון, שנאמר: 'כי רק עוג מלך הבשן וגו' (דברים ג, יא). באו ישראל נטלוה משניהם ... והיו אלו רואין את ארצם ביד ישראל. והיו אומרים: (האם) לא אמר הקדוש ברוך הוא: 'כי לא אתן לך מארצו ירשה' (דברים ב, ט). והרי ארצנו לפנייהם? לכך היו מתיראין".

פרש הרמב"ן: "טעם ויגור מואב מפני העם. בעבור כי רב הוא, שהיה מואב קטן בגוים, כי איננו עם קדמון כמו הפנעני והאמורי וזולתם מבני נח. ויגורו מאד מפני העם שהיו רבים מאד מהם כי פרו וישרצו ויעצמו מהם, ויקץ עוד מפני בני ישראל, ששמעו המסות הגדולות הנעשות להם ולאבותיהם". ממשיך הרמב"ן ומסביר שמואב לא היה צריך לפחד מבני ישראל "כי ישראל לא ילכדו את ארצם מהם". כתב הפלי יקר: "והיה ההמון עם של מואב יראים מפני שתי כתות, ולא ראי זה פראי זה. כי מפני הערב רב היו יראים מחמת רבויים, כי איתא במדרש שהערב רב היה שתי פעמים ששים רבוא ... קרא הערב רב בשם 'העם', כי לא מבני ישראל המה ... כי רבים המה באמת. אבל בני ישראל, שלא היו כל כך רבים, לא יראו מהם מצד רבויים. אמנם מצד אחר היה מורא ישראל עליהם".

3. מה הנמשל ל'פלחך השור'?

כתב רש"י: "כל מה שהשור מלחך, אין בו סימן ברכה". ובאר השפתי חכמים למה אין ברכה: "שעוקר את הכל מן השורש, כך אלו בן, שעוקרים את הכל". עוד מצינו באור שהמשל מתייחס לאלו הפפרים והשדות והכרמים. ולמה לא היו חוששים על הערים? כי כבר ראו שהיו ישראל מקיפים וסובבים. לך לא חששו, אלא על סביבות הערים.

הפלי יקר הוסיף: "ויש אומרים, 'ילחכו ... את כל סביבתינו' ולא יגעו בנו כלל, רק יעשו בלח בל סביבתינו, וממילא אין לנו תקומה. ונראה לי שלכך נאמר: 'פלחך השור את ירק השדה', דוקא ירק שבשדה שסביבות העיר, אבל לא יגעו בירק של הערים". האור החיים הקדוש פרש: "אולי שלא רצו להראות כל כך מרף הלבב שהם יראים מהם אלא שהם חסים על הסביבות".

הרמב"ן פרש בדרך דומה: "ולכן אמרו לזקני מדין, אפלו שלא ילכדו את ארצנו, ילחכו ברבם את כל סביבותינו בלחך השור את ירק השדה, וילכדו להם את כל סביבותינו באשר עשו לשני מלכי האמורי ויתנו אותנו למס עובד". המדרש תנחומא הביא תשובה אחרת לשאלתנו: "מה שור כחו בפיו, אף אלו כחן בפיהם. מה שור כל מה שמלחך אין בו סימן ברכה, אף אלו כל אמה שנוגעין בה אין בה סימן ברכה. ומה שור מנגח בקרניו, אף אלו מנגחים בתפלתם".

פרוש נוסף הביא האזנים לתורה: הכתוב מביא את לחיכת השור לתאר את מחשבות ודאגות המואבים. בגמרא (שבת קמ:) ראינו שמתר בשבת להביא אכל מבהמה לבהמה, כי זה לא מפריע לבהמה השניה לאכל מאכל חברתה. מתר לכל בהמה - חוץ משור. שבגמרא כתוב לא לתת אכל של שור לחמור, כי השור מוציא הרבה רק שמתערבב בתוך האכל, ואי אפשר להביא אכל כזה לאחר. וכך היה החשש של בלק - שבני ישראל לא יבנסו לערים, ולא ישבו בארצם, אלא ילחכו את כל האזור בצורה כזאת שלא יבנסו אחרים.

4. אם בלק היה מלך מואב, מדוע לא נזכר שמו בתחלת הפרשה?

כתוב במדרש (תנחומא): "והלא מתחלה נסיה היה ... אלא כיון שנהרג סיחון המליכוהו תחתיו". כתב רש"י: "לא היה ראוי למלכות, מנסיכי מדין [סיחון] היה, וכיון שמת סיחון, מנוהו עליהם לצרף שעה".

כתב הרמב"ן: "ולא ידעתי טעם למה שאמר הכתוב 'ובלק בן צפור מלך למואב בעת ההוא', כי הראוי הוא שיאמר תחלה: 'ויגרא בלק בן צפור את כל אשר עשה ישראל לאמרי'. ואולי היה בלק גבור חיל נודע מאד במעשה תקפו וגבורתו, והזכיר הכתוב כי אף על פי שהיה למואב בעת ההיא מלך תקיף ואמיץ לבו בגבורים ... ויתכן כי מואב לא היה עליהם מלך, והיה העם נרא מאד מפני בני ישראל, ועשו שני דברים ... והקימו עליהם המלך הזה בעצת מדין, ואחרי כן שלחו כלם אל בלעם במצות המלך, וזה טעם 'בעת ההוא', בהתייעצם בענין ישראל, ושלחם לבלעם".

הפלי יקר מבאר בדבריו את מהלך הפסוקים: "לפי מה שפרשנו למעלה, שבלק התבונן במה שעשה ישראל סבא לאמורי בחרבו ובקשתו. לפי זה קשה, מה יום מיומים, ולמה לא נתעורר לעשות תחבולות כנגדם מימים רבים? לכה תרץ ואמר, כי בעת ההיא מנוהו למלך לצרף שעה, כפרוש רש"י. אבל לפי פשוטו קשה, מה תלמוד לומר 'בעת ההוא'? ויש אומרים שבא לתרץ, למה 'ויגרא מואב' ולא בלק, לפי שמנוהו רק 'בעת ההוא' לפי שעה, על כן אמר בלבו: מה לי לצרף זה? ומפל מקום בנגלה, מפני מורא העם, הצרף לעשות מה שעשה".

5. מדוע נכתבה נבואתו של רשע?

כתב רש"י: "מפני מה השרה הקדוש ברוך הוא שכינתו על גוי רשע, כדי שלא יהא פתחון פה לאמות לומר, אלו היו לנו נביאים חזרנו למוטב. העמיד להם נביאים, והם פרצו גדר העולם".

כתוב במדרש (תנחומא): "העמיד משה לישראל שהיה מדבר עמו כל זמן שירצה, העמיד בלעם לאמות העולם, כדי שידבר עמו כל זמן שירצה. ראה מה בין נביאי ישראל לנביאי אמות העולם: בנביאי ישראל מזהירין את האמה על העברות ... ונביא שעמד מן האמות העמיד פרצה לאבד הבירות מן העולם הבא ... וכך נכתבה פרשת בלעם, להודיע למה סלק הקדוש ברוך הוא רוח הקדש מאמות העולם, שזה עמד מהן וראה מה עשה".

ומעשה היה באשה שבקשה מחברתה מרשם כדי לבשל מאכל שטעמה בביתה. קבלה את המרשם ואת ההסבר כיצד להכין את המאכל. הלכה לביתה והכינה את התבשיל אולם טעם המאכל לא היה מצלח כמו אצל חברתה. כשבאה להתלונן שאלה אותה שכנתה: האם רחצת את הקדרה לפני שבשלת בה? "לא", ענתה האשה. אמרה לה חברתה: זאת איפה הסבה לכשלון - הלכלוך שהיה בקדרה קלקל את המאכל ולכן התוצאות לא היו טובות. משל זה מבהיר את דברי רש"י. בלעם קבל פחות כמשה רבינו עליו השלום, אך משה רבינו עליו השלום הכין את עצמו לקבל קדשה ובלעם נשאר עם מידותיו הרעות הפלי שלו היה מלכלך כמו אצל האשה, ולפיכך "התבשיל" של בלעם לא יצא טוב. זו התשובה לאמות העולם - שקבלו את אותן האפשרויות כמו בני ישראל, אלא שהם לא הכינו את עצמם לקדשה.